

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО

Кафедра філософії та економіки

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор з науково-
педагогічної роботи
проф. М.Р.Гжегоцький

“ ___ ” _____ 2019 р.

РОБОЧА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

з дисципліни “ФІЛОСОФІЯ ТА БІОЕТИКА”

ДЛЯ СТУДЕНТІВ 1 КУРСУ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ
галузь знань 22 «Охорона здоров'я»
спеціальності 226 “Фармація”

Затверджено на методичній
наradі кафедри філософії та
економіки „30 ” серпня
2019 року, протокол № 1
Завідувач кафедри

проф. І.З. Держко

Затверджено на засіданні циклової
методичної комісії
„30 ” серпня 2019 року
протокол № 1
Голова методичної комісії

проф. І.З. Держко

Львів – 2019

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: д. філос.н., проф. Держко Ігор Зеновійович
к. філос.н., доц. Луц Уляна Ігорівна
к. екон.н., доц. Мисловська Ірина Сергіївна
к. наук держ. управ., доц. Терешкевич Галина Тарасівна
викл. Процюк Ростислав Ростиславович

ВСТУП

Опис навчальної дисципліни (анотація) Курс «Філософія та біоетика» слугує теоретичним фундаментом циклу соціально-гуманітарних дисциплін та забезпечує інтеграцію гуманітарного та природничого знання завдяки висвітленню світоглядних та загальнонаукових проблем у їх історичному розвитку та в сучасності.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є система поглядів на світ в цілому і місце в ньому людини, її здібності пізнавати світ і впливати на нього.

Міждисциплінарні зв'язки: «Філософія та біоетика» пов'язана з історією, соціологією, культурологією, політологією, економічною теорією, соціальною психологією, комплексом медичних наук тощо.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. **Метою** викладання навчальної дисципліни «Філософія та біоетика» є формування теоретичних засад духовної культури особистості, які відповідають сучасним викликам та запитам, що постають у фармацевтичній практиці.

Мета вивчення змістових модулів 1 «Історичний розвиток предмету філософії» і 2 «Теоретичні та практичні проблеми філософії» – на основі інтегрованого розуміння логіки соціокультурного розвитку людства сформувати у студентів відповідні компетенції та навички для застосування філософського знання у фармацевтичній практиці.

Мета вивчення змістового модуля 3 «Біоетика» – розкриття змісту, історичних коренів, засад та епістемології біоетики як науки, і на основі цього — висвітлення теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо зміни в оцінці стану здоров'я населення, пошани гідності людини як особистості та її розвитку в духовній, душевній і тілесній інтегральності, збереження людського життя від моменту запліднення до природної смерті, висвітлення проблем генної інженерії та біотехнологій з погляду біобезпеки.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Філософія та біоетика» студентами є:

здобути:

- інтегральне розуміння логіки соціокультурного розвитку людства;

знати:

- основні філософські категорії та поняття, витоки та специфіку історичного розвитку філософії;
- основні філософські підходи до розв'язання фундаментальних філософських проблем;

вміти:

- логічно та творчо мислити задля ефективного розв'язання проблем власного особистісного розвитку та власної фармацевтичної практики;
- критично аналізувати сучасні соціокультурні проблеми на основі засвоєного філософського знання;
- обирати належні цінності та керуватися ними у власній фармацевтичній практиці;
- користуватися критеріями істини у фармацевтичній практиці;
- інтерпретувати історико-методологічні принципи філософського пізнання природи і суспільства та їх взаємодії;
- застосовувати загальнонаукові та конкретно наукові методи пізнання та практичної діяльності;
- застосовувати філософські знання для розуміння культурних традицій та їх впливу на розвиток різних галузей медицини.
- визначати морально-етичні засади біоетики та біобезпеки, які ґрунтуються на істинних цінностях і об'єктивних моральних нормах;
- формулювати засади біоетики, що дають змогу оцінити дії на біомедичному полі, до яких належить морально-добра оцінка;
- розкривати сутність біоетики, яка розглядає людину як особистість, передусім з її духовними цінностями і потребами, слугує їй, є відкритою для нових наукових знань, ґрунтується на моральних засадах, зорієнтованих на пошану гідності людини як особистості та її розвитку в духовній, душевній та тілесній інтегральності, збереження її життя від моменту запліднення (злиття гамет) аж до природної смерті;
- простежувати історичні корені біоетики, її філософські засади та місце серед інших морально-етичних і правових дисциплін;
- аналізувати державні нормативні акти в галузі охорони здоров'я щодо їх відповідності засадам біоетики;

- досліджувати специфіку біоетичних проблем в українському суспільстві, стан і перспективи розвитку біоетики, вплив засад біоетики на ефективність діяльності органів і закладів охорони здоров'я в Україні при розв'язанні проблем алкоголізму, наркоманії, СНІДу, трансплантації органів та експериментування на людині в галузі охорони здоров'я;
- розробляти науково-обґрунтовані пропозиції щодо шляхів і засобів регулювання біомедичних втручань у людський організм на засадах біоетики, зокрема в сфері демографії.

1.3 Компетентності та результати навчання, формуванню яких сприяє дисципліна (взаємозв'язок з нормативним змістом підготовки здобувачів вищої освіти, сформульованим у термінах результатів навчання у Стандарті).

Згідно з вимогами стандарту дисципліна забезпечує набуття студентами

компетентностей:

інтегральна:

формування теоретичних засад світогляду, концептуальних принципів духовного розвитку особистості та інтегрального розуміння логіки соціокультурного розвитку людства;

загальні:

здатність абстрактного, логічного мислення, аналізу і синтезу;

здатність оперувати філософським та загальнонауковим понятійно-категоріальним апаратом;

здатність самостійно опрацьовувати першоджерельну літературу на високому теоретичному рівні;

відкритість до діалогу;

здатність критично аналізувати сучасні соціокультурні проблеми на основі засвоєного філософського знання;

здатність до міжособистісної взаємодії та роботи в команді;

здатність вирішувати теоретичні та практичні проблеми на основі отриманих філософських знань;

здатність генерувати нові ідеї на основі аналітично-синтетичного опрацювання філософської проблематики;

спеціальні (фахові, предметні):

здатність взаємодіяти з пацієнтом на основі етичних засад;

здатність до комплексного аналізу та прийняття виваженого рішення у фармацевтичній практиці;

вміння користуватися критеріями істини у фармацевтичній практиці;

вміння враховувати культурні, соціальні та економічні особливості особистості пацієнта у власній фармацевтичній практиці.

Деталізація компетентностей відповідно до дескрипторів НРК у формі «Матриці компетентностей».

Матриця компетентностей

№	Компетентність	Знання	Уміння	Комунікація	Автономія та відповідальність
1.	Інтегральна	формування теоретичних засад світогляду та концептуальних принципів духовного розвитку особистості	формування інтегрального розуміння логіки соціокультурного розвитку людства;		
2.	Загальні	здатність критично аналізувати сучасні соціокультурні проблеми на основі	- здатність абстрактного, логічного мислення, аналізу і синтезу; - здатність оперувати філософським та загальнонауковим понятійно-категоріальним	відкритість до діалогу; - здатність до міжособистісної взаємодії та роботи в команді;	здатність генерувати нові ідеї на основі аналітично-синтетичного опрацювання

		засвоєного філософського знання;	апаратом; - здатність самостійно опрацювати першоджерельну літературу на високому теоретичному рівні; - здатність вирішувати теоретичні та практичні проблеми на основі отриманих філософських знань; - вміння користуватися критеріями істини у фармацевтичній практиці;		філософ-ської проблема-тики;
3.	Спеціальні		- вміння користуватися критеріями істини у фармацевтичній практиці; - вміння враховувати культурні, соціальні та економічні особливості особистості пацієнта у власній фармацевтичній практиці		- здатність взаємодіяти з пацієнтом на основі етичних засад; - здатність до комплексного аналізу та прийняття виваженого рішення у фармацевтичній практиці

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 105 годин - 3,5 кредити ЄКТС.

Змістовий модуль 1. Історичний розвиток предмету філософії

Філософія і світогляд. Філософія і наука.

Місце філософії в самопізнанні людини. Філософія і світогляд. Світогляд як духовно-практичний спосіб освоєння світу. Світогляд як форма самовизначення людини. Структура світогляду. Історичні типи світогляду: міфологічний, релігійний, науковий і філософський. Філософія як теоретична форма світогляду.

Предмет філософії. Специфіка філософського освоєння дійсності. Основні теми філософствування: людина і світ, мислення і буття, духовне і тілесне. Структура філософського знання (метафізика, онтологія, гносеологія, етика, естетика).

Філософія в системі духовної культури. Філософія і медицина. Основні функції філософії. Соціальна спрямованість філософського знання. Духовно-творча природа філософії.

Історичний розвиток філософії: Античність, Середні Віки та Відродження

Становлення філософсько-теоретичної думки. Співвідношення філософії і мудрості. Історія філософії як напрямків філософії знання.

Давньокитайська і давньоіндійська філософія. Людина в філософії і культурі Стародавнього Сходу. Даосизм. Конфуціанство. Буддизм. Ідеї філософії Стародавнього Сходу в сучасній медичній культурі.

Антична філософія. Космоцентризм давньогрецької філософії. Досократівська філософія (Мілетська школа, Геракліт, Піфагор, Елейська школа, Атомісти). Класична давньогрецька філософія. Антропологічний поворот у філософії софістів і Сократа. Синтетичний період класичної грецької філософії: Платон та Арістотель. Специфіка філософії еллінізму (епікуреїзм, стоїцизм, скептицизм). Римська антична філософія. Неоплатонізм.

Релігійний характер філософської думки Середньовіччя. Теоцентризм. Вчення про людину. Віра і знання. Основні напрямки розвитку християнської філософії: апологетика, патристика, схоластика, містика. Реалізм і номіналізм. Філософія Томи Аквінського. Теорія двоїстої істини. Гален і схоластична медицина.

Філософія Відродження. Атропоцентричний характер філософії Відродження. Гуманізм і проблеми індивідуальності. Натурфілософія епохи Відродження. Утопізм. Реформація.

Філософія Модерну та сучасна західна філософія.

Філософія Нового часу. Механіцизм та деїзм. Проблема методу наукового пізнання: емпіризм та раціоналізм. Філософське обґрунтування нової картини світу: Бекон, Декарт, Спіноза, Ляйбніц, Локк, Берклі. Проблеми буття, людини і суспільства в філософії Просвітництва.

Класична німецька філософія. Кант як засновник німецької класичної філософії. Кант про дуалізм світу людського буття: природний і моральний. Філософія абсолютної ідеї та діалектика Гегеля. Антропологізм Фойєрбаха.

Критичний перегляд класичної моделі світорозуміння. Програма радикального оновлення філософії: позитивізм, філософія життя, марксизм. Відкриття несвідомих поривів життя: А. Шопенгауер, Ф. Ніцше, З. Фройд, А. Бергсон.

Криза цінностей західної цивілізації ХХ ст. і розвиток філософії. Проблема раціонального і ірраціонального як ключова в філософії ХХ ст. Сцієнтизм та антисцієнтизм. Особливості інформаційного суспільства (Д. Белл, А. Тофлер). Технократизм, його критика. Технократизм і медицина.

Німецький екзистенціалізм (М. Гайдеггер, К. Ясперс. Французький екзистенціалізм (Ж.П. Сартр, А. Камю, Г. Марсель).

Еволюція релігійної філософії в у ХХ ст. Філософія неотомізму. Концепція християнського еволюціонізму П.Тейяра де Шардена.

Історичні форми позитивізму. Неопозитивізм. Філософія модерну і постмодерну. Постпозитивізм та аналітична філософія. Критика цінностей західної цивілізації. Методи емансипації свідомості: феноменологія Е. Гуссерля, герменевтика Г. Гадамера.

Українська філософія

Філософська думка в Україні. Джерела української філософської культури. Національні особливості української філософії. Міфологічний світогляд праукраїнського етносу. Становлення християнського світогляду на Русі. Філософія Київської Русі (XI – XIV ст.)

Філософія Києво-Могилянської академії.

Розвиток “філософії серця”: Г. Сковорода, М. Гоголь, П. Юркевич.

Філософія Кирило-Мифодіївського братства. Проблема національної ідентичності та українська національна ідея у поглядах І. Франка, Липинського, Донцова.

Концепція ноосфери В. Вернадського. Основні напрямки розвитку української філософії ХХ ст. Київська філософська школа. Філософія української діаспори (Д. Чижевський, Рудницький, Мірчук та інші).

Змістовий модуль 2. Теоретичні та практичні проблеми філософії

Онтологія: філософське вчення про буття

Поняття метафізики та онтології. Історичний розвиток філософських інтерпретацій буття та небуття. Класична і неklasична онтологія. Основні онтологічні концепції: матеріалізм, ідеалізм, монізм, дуалізм, плюралізм. Форми та рівні буття. Буття людини, природи, суспільства. Проблема субстанції як першооснови всіх форм буття.

Некласичні онтологічні концепції Н. Гартмана та М. Гайдеггера.

Історичний розвиток філософських тлумачень матерії. Єдність матерії і руху. Типи та моделі руху. Простір і час як атрибути матерії. Фізичний, біологічний, соціальний, психологічний простір і час. Філософські та наукові трактування простору і часу.

Філософія свідомості. Філософська антропологія

Свідомість в структурі людської життєдіяльності. Свідомість, мова і мовлення. Структура свідомості. Свідомість і самосвідомість. Основні функції свідомості. Проблема природи свідомості та співвідношення мозку і свідомості: фізикалізм та дуалізм. Свідомість крізь призму психоаналітичної теорії З. Фрейда.

Феномен несвідомого, його природа та функції. Місце несвідомого в духовному світі і бутті людини. Колективне несвідоме у теорії К Юнга.

Проблеми людського буття у філософії. Сутність та існування людини в історії філософії. Проблема походження людини. Природні, соціальні та духовні виміри людського буття. Індивід, особа та особистість як специфічні рівні існування людини.

Свобода і відповідальність як фундаментальні атрибути людського існування. Філософська проблема взаємовідношення душі і тіла людини: дуалізм та внутрішні суперечності природи людини крізь призму філософських концепцій різних епох. Філософська антропологія XX ст.: концепції Е. Кассірера, Г. Плеснера, А. Гелена та М. Шелера.

Конструктивне та деструктивне в природі людини. Проблема тілесності. Духовне і тілесне, психічне і соматичне у західній і східній медичних парадигмах.

Проблема сенсу життя і самореалізації людини. Життя і смерть в духовному досвіді людства. Проблеми гуманізму і його історичні типи: античний, ренесансний, сучасний. Гуманізм і медицина.

Гносеологія: проблема пізнання та істини. Феномен науки.

Пізнання як форма духовного освоєння дійсності та самореалізації людини. Гносеологія та епістемологія. Предмет теорії пізнання, її основні принципи. Структура пізнавального процесу: об'єкт, суб'єкт, предмет, засіб, результат, методи пізнання.

Чуттєве і раціональне, емпіричне і теоретичне пізнання. Медичний діагноз як єдність чуттєвого і раціонального в пізнанні.

Проблема пізнаваності світу: гносеологічний оптимізм, агностицизм, скептицизм. Істина як процес (об'єктивна і суб'єктивна, абсолютна і відносна істина). Істинність і хибність. Істина і вірогідність. Істина і правда. Критерії істини. Основні концепції істини: кореспондентна, когерентна, прагматична, конвенціональна. Відповідальність за помилку в медицині.

Специфіка і логіка наукового пізнання та його етапи (проблема, факт, гіпотеза, концепція, теорія, ідея як форма наукового знання). Наука і позанаукові форми пізнання (буденне, релігійне, художнє). Емпіричний і теоретичний рівні наукового пізнання. Специфіка клінічного мислення.

Проблема розвитку науки: епістемологічний еволюціонізм, епістемологічний анархізм, теорія наукових революцій. Наука як соціокультурний феномен та соціальний інститут. Етос науки.

Соціальна філософія та філософія історії.

Соціальна філософія в системі філософського знання. Специфіка і об'єкт соціального пізнання. Основні підходи до розуміння суспільства. Суспільство як система соціальних відносин. Типологія соціальних відносин. Система регуляції соціальних відносин.

Особливості історичних типів суспільства: аграрного, індустріального, постіндустріального. Концепція «відкритого суспільства» К. Поппера. Теорія соціальної стратифікації і соціальної мобільності (П. Сорокін, Т. Парсонс).

Етносоціальні процеси в системі суспільних відносин. Історичні форми спільностей людей (рід, плем'я, народність, нація). Взаємозв'язок національного та загальнолюдського в сучасному світі.

Культура як об'єкт філософського аналізу. Культура як спосіб людського буття. Символічна природа культури. Діалогічний характер культури. Типологія культури. Етнічна, національна, світова культура. Елітарна, масова культура і субкультура. Проблема консюмеризму та масової культури (Х. Ортега-і-Гассет, Т. Адорно, М. Горкгаймер). Національне і загальнолюдське в культурі. Українська національна культура в контексті світової культури, проблема її розвитку. Проблеми і перспективи сучасної цивілізації.

Функції культури в розвитку суспільства. Культура як спосіб самовизначення і розвитку особи. Проблема гуманізації і гуманітаризації медичної культури в її історичному розвитку.

Культура і цивілізація. Східна і західна модель культури і їх взаємовпливи. Плюралізм сучасних культур і цивілізацій. Циклічна концепція О. Шпенглера.

Історія як предмет філософського дослідження. Суб'єкти історичного процесу. Рушійні сили історичного процесу. Формативне і цивілізаційне тлумачення історичного процесу. Проблема спрямованості і сенсу історії. Концепція прогресивного і регресивного руху історії. Концепція «Осьового часу» К. Ясперса. Ідея кінця історії. Постісторичний стан суспільства.

Змістовий модуль 3. Біоетика.

Історичні корені біоетики. Епістемологія та етико-культурні корені біоетики. Філософські основи біоетики. Право на життя від моменту запліднення. Біоетична концепція демографії. Проблеми абортів.

Чинники виникнення біоетики. Визначення біоетики. Метод дослідження у біоетиці. Закон моральний і закон цивільний. Течії (види) біоетики. Сутність персоналістичної біоетики. Епохи становлення медичної етики (домодерна, модерна, постмодерна). Біоетика і медичний патерналізм. Сфери та наряди біоетики.

Спорідненість біоетики з деонтологією в медицині. Біоетика у процесі становлення національної системи охорони здоров'я в Україні. Засади біоетики у реалізації покликання лікаря.

Міждисциплінарність біоетики. Біомедичний, психологічний, соціологічний та юридичний аспекти з точки зору епістемологічного статусу біоетики. Основні моделі біоетики. Філософське обґрунтування етичного судження в біоетиці. Принципи і засади персоналістичної біоетики. Співпраця (співучасть) в злочині. Персоналістична етика лікарської чесноти Е. Пеллегріно і Д. Томаза. Принципіалізм (північно-американська модель біоетики) Т. Біачемпа і Дж. Чілдреса. Засади біоетики принципіалізму. Контрактуалізм Дж. Енгелгардта. Нова модель П. Сінгера.

Креаціонізм і персоналізм як теоретичне підґрунтя біоетики. Недосконалість матеріалістичного розуміння людини. Відображення сутності біоетики у вченні Томи Аквінського та в неотомізмі. Релігійний екзистенціалізм. Феноменологічна концепція тілесності. Філософська антропологія про сутність людини.

Життя як цінність. Біоетика про статус людського ембріона. Людина в контексті Біблії та вчення Церкви. Стать людини. Стать і гендер. Ранні етапи розвитку людини. Право людини на життя від моменту запліднення: а) аборт — порушення основного права людини на життя; б) права людини і новітні репродуктивні технології. Їх оцінка в контексті біоетики; в) право на життя в контексті прав людини. Гідність і недоторканість людського життя від моменту запліднення до природної смерті.

Лібералізація абортів як наслідок абортивної культури і морального занепаду суспільства та причина демографічної кризи. Класифікація абортів та їх оцінка з погляду біоетики. Критерій етичної дозволеності пренатального обстеження. Хірургічні методи абортів. Фармакологічні методи (медикаментозний аборт). Вирішення проблеми постабортивного синдрому в контексті біоетики

Контрацепція та її альтернатива – природні методи розпізнавання днів плідності. Біоетична концепція охорони життя людини. Проблеми допоміжних репродуктивних технологій та їх альтернатива – НаПроТехнології. Біоетична неприпустимість продукування та використання живих людських ембріонів для отримання стовбурових клітин. Шлях до можливості клонування людини – знецінення гідності людського розмноження та ембріону. Основи біобезпеки. Інформована згода та експериментування на людині Маніпуляції з психічним здоров'ям людини.

Невідповідність методів контрацепції природі людської особи та її гідності. Класифікація засобів контрацепції та їх оцінка з погляду біоетики. Біоетична оцінка безпосередньої та опосередкованої стерилізації. Природні методи розпізнавання днів плідності. Біоетичні основи утримання від дошлюбних і позашлюбних статевої стосунків

Біоетичні проблеми репродуктивних технологій. Допоміжні репродуктивні технології як загроза людському життю та гідності людини. Нормативно-правові акти України щодо репродуктивних технологій. Критерій етичної дозволеності допоміжних прокреативних технологій. Альтернатива допоміжних репродуктивних технологій — НаПроТехнології.

Гідність людської істоти як особистості від моменту запліднення. Неприпустимість фетальної терапії з позиції біоетики.

Клонування. Методи клонування. Штучне розмноження без гамет.

Аргументи біоетики проти можливості клонування людини.

Основи біобезпеки. Життя клітин у людському організмі. Проблеми біомедичних маніпуляцій та генної інженерії в контексті гідності людини, її цілісності та ідентичності. Небезпека застосування новітніх біотехнологій в контексті біоетики. Проблеми біомедичних маніпуляцій та генної інженерії в контексті біобезпеки. Критерії етичної дозволеності. Нормативно-правові акти щодо поводження з ГМО та застосування технологій генної інженерії в контексті біобезпеки. Поводження з ГМО в контексті забезпечення біологічної та генетичної безпеки. Небезпечність застосування генетично модифікованих організмів для людини і довкілля. Небезпечне харчування. Проблеми впровадження нанотехнологій та наслідки їх застосування для людини та навколишнього середовища. Проблеми нанобезпеки в контексті біоетики. Людина і довкілля.

Інформована згода та експериментування на людині. Маніпуляції з психічним здоров'ям людини

Етичні вимоги до проведення експериментів на людині. Класифікація досліджень. Основні нормативно-правові акти стосовно експериментальних досліджень. Етичні комітети, їх рівні, функції та характеристики. Інформована згода як головна засада медичного експерименту. Нагляд за досліджуваними ліками як попередження можливих негативних їх наслідків використання. Виробництво ліків-сиріт фармацевтичними фірмами в контексті державного фінансового стимулювання. Підстави використання плацебо в контексті експериментування. Умови етичної дозволеності. Проблема експериментування на людських зародках і ембріонах в контексті визнання гідності людської особистості у пренатальній фазі розвитку. Маніпуляції з психічним здоров'ям людини.

Біоетика і трансплантація органів. Ксенотрансплантація з точки зору біоетики. Проблема евтаназії в контексті біоетики. Альтернатива евтаназії – паліативне лікування.

Біоетика і трансплантація органів. Ксенотрансплантація з точки зору біоетики

Труднощі та успіхи трансплантології. Проблеми дарування органів і тканин у контексті біоетики. Трансплантація та ідентичність людської особи. Проблема діагностування смерті. Інформована згода і трансплантація органів. Проблеми призначення дарованих органів у контексті біоетики. Загальні етичні засади трансплантології та їх відображення у міжнародному і внутрішньодержавному законодавствах.

Історія та сучасний стан розвитку ксенотрансплантації. Рушійні сили та позитивні моменти. Можливі негативні наслідки, перешкоди та перестороги. Засади біоетики в галузі ксенотрансплантації.

Проблема евтаназії в контексті біоетики. Альтернатива евтаназії — паліативне лікування

Смерть як суспільний феномен. Евтаназія з погляду біоетики. Етична оцінка евтаназії. Евтаназія і право на життя: стан законодавчого регулювання в Україні. Моральні проблеми самогубства. Особливості паліативної терапії. Біоетичні проблеми реанімації.

Стан і перспективи розвитку біоетики в Україні. Вплив біоетики на ефективність діяльності органів та установ системи охорони здоров'я України. Біоетичний аспект боротьби з алкоголізмом. Тютюнозалежність як проблема біоетики. Проблема профілактики наркоманії та реабілітації і ресоціалізації наркозалежних. Профілактика СНІДу та лікування хворих на СНІД в контексті біоетики. Біоетика і соціальні проблеми.

Стан і перспективи розвитку біоетики в Україні. Вплив біоетики на ефективність діяльності органів та установ системи охорони здоров'я України

Організаційні заходи з впровадження біоетики в Україні. Діяльність інституцій з біоетики в Україні. Співпраця з міжнародними організаціями в галузі біоетики. Сфера компетенції Інституту біоетики імені Ярослава Базилевича. Внесок завідувача кафедри організації і управління охорони здоров'я, доцента Ярослава Базилевича у розвиток біоетики в Україні (зі спогадів автора).

Досвід викладання біоетики у Львівському національному медичному університеті імені Данила Галицького.

Комітети з біоетики: функції і характеристики. Типи комісій з біоетики.

Міжнародні організації з питань охорони здоров'я та їх вплив на формування законодавства в Україні.

Криза в галузі права людини на життя. Недоліки українського законодавства щодо захисту гідності людини.

Біоетичний аспект боротьби з алкоголізмом. Тютюнозалежність як проблема біоетики. Проблеми профілактики наркоманії та реабілітації і ресоціалізації наркозалежних.

Алкоголізм як психофізична патологія та соціальна проблема. Заходи державних органів щодо подолання алкоголізму. Громадські антиалкогольні організації та подолання алкоголізму в контексті біоетики.

Загроза тютюнокуріння життю та здоров'ю.

Заходи подолання проблеми тютюнозалежності в контексті біоетики.

Небезпека наркоманії. Програми профілактики наркоманії.

Зарубіжний досвід профілактики та боротьби з наркозалежністю.

СНІД — маленький світ великого хаосу

Природа виникнення СНІДу та перебіг цього захворювання. Шляхи передачі ВІЛ-інфекції.

Профілактика СНІДу та лікування хворих на СНІД в контексті біоетики.

Біоетика і соціальні проблеми

Визначення поняття “здоров'я” та проблеми хвороби в біоетиці. Погляди на вакцинацію у світлі біоетики. Гомеопатія і біоетика. Гомосексуалізм як проблема біоетики. Транссексуалізм і корекція статевої ідентифікації. Війна як антигуманне явище. Головні мотиви проти смертної кари. Вплив засобів масової інформації на формування біоетичного мислення особистості.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	денна форма						заочна форма						
	усього	у тому числі					усього	у тому числі					
		л	сем	лаб	інд.	с. р.		л	сем	лаб	інд.	с. р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Модуль 1													
Змістовий модуль 1. Історичний розвиток предмету філософії													
Філософія і світогляд. Філософія і наука.								2	2				8
Історичний розвиток філософії: Античність, Середні Віки та Відродження													12
Філософія Модерну та сучасна західна філософія													10
Українська філософія													8
Разом за змістовим модулем 1							42	2	2				38
Змістовий модуль 2. Теоретичні та практичні проблеми філософії													
Онтологія: філософське вчення про буття								2	2				8
Філософія свідомості. Філософська антропологія													8
Гносеологія: проблема пізнання та істини. Феномен науки.													8
Соціальна філософія, філософія культури та філософія історії.													7
Разом за змістовим модулем 2							35	2	2				31
Змістовий модуль 3. Біоетика													
Історичні корені біоетики. Епістемологія та етико-культурні корені біоетики. Філософські основи біоетики. Право на життя від моменту запліднення. Проблеми абортів.								2	2				6

Контрацепція та її альтернативи. Проблеми допоміжних репродуктивних технологій та їх альтернатива – НаПроТехнології. Біоетична неприпустимість продукування та використання живих людських ембріонів для отримання стовбурових клітин. Біоетичні аспекти клонування людини. Інформована згода та експериментування на людині. Маніпуляції з психічним здоров'ям людини.												6
Біоетика і трансплантація органів. Проблема евтаназії в контексті біоетики. Альтернатива евтаназії – паліативне лікування.												6
Стан і перспективи розвитку біоетики в Україні. Вплив біоетики на ефективність діяльності органів та установ системи охорони здоров'я України. Біоетичні аспекти боротьби з алкоголізмом та тютюнозалежністю. Проблема профілактики наркоманії та реабілітації і ресоціалізації наркозалежних. Профілактика СНІДу та лікування хворих на СНІД в контексті біоетики.												6
Разом за змістовим модулем 3							28	2	2			24
Усього годин							105	6	6			93

4. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Філософія і світогляд. Історичний розвиток філософії.	2
2	Основні сфери і напрями філософського знання.	2
9	Історичні корені біоетики. Епістемологія та етико-культурні корені біоетики. Філософські основи біоетики. Право на життя від моменту запліднення. Проблеми абортів. Контрацепція та її альтернатива – природні методи розпізнавання днів плідності. Проблеми допоміжних репродуктивних технологій та їх альтернатива – НаПроТехнології. Біоетична неприпустимість продукування та використання живих людських ембріонів для отримання стовбурових клітин. Біоетичні аспекти клонування людини. Інформована згода та експериментування на людині Маніпуляції з психічним здоров'ям людини. Біоетика і трансплантація органів. Проблема евтаназії в контексті біоетики. Стан і перспективи розвитку біоетики в Україні. Вплив біоетики на ефективність діяльності органів та установ системи охорони здоров'я України. Біоетичний аспект боротьби з алкоголізмом та тютюнозалежністю. Проблема профілактики наркоманії та реабілітації і ресоціалізації наркозалежних. Профілактика СНІДу та лікування хворих на СНІД в контексті біоетики.	2
	Разом	6

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Філософія і світогляд. Історичний розвиток філософії.	2
2	Основні сфери і напрями філософського знання.	2
3	Історичні корені біоетики. Епістемологія та етико-культурні корені біоетики. Філософські основи біоетики. Право на життя від моменту запліднення. Проблеми абортів. Контрацепція та її альтернатива – природні методи розпізнавання днів плідності. Проблеми допоміжних репродуктивних технологій та їх альтернатива – НаПроТехнології. Біоетична неприпустимість продукування та використання живих людських ембріонів для отримання стовбурових клітин. Біоетичні аспекти клонування людини. Інформована згода та експериментування на людині Маніпуляції з психічним здоров'ям людини. Біоетика і трансплантація органів. Проблема евтаназії в контексті біоетики. Стан і перспективи розвитку біоетики в Україні. Вплив біоетики на ефективність діяльності органів та установ системи охорони здоров'я України. Біоетичний аспект боротьби з алкоголізмом та тютюнозалежністю. Проблема профілактики наркоманії та реабілітації і ресоціалізації наркозалежних. Профілактика СНІДу та лікування хворих на СНІД в контексті біоетики.	2
	Разом	6

8. Самостійна робота

Самостійна робота є важливою складовою оволодіння навчальним матеріалом курсу “Філософія та біоетика”. Самостійна робота може виконуватись у бібліотеці університету, комп'ютерних класах, а також в домашніх умовах. На кафедрі створено методичний кабінет-бібліотеку, де студенти мають змогу збирати матеріал і отримувати консультації для виконання самостійної роботи.

Зміст самостійної роботи з курсу “Філософія та біоетика” визначається програмою дисципліни, методичними матеріалами та завданнями, отриманими від викладача.

Самостійна робота з “Філософії та біоетика” здійснюється у двох організаційних формах: традиційній та індивідуальній.

Традиційна самостійна робота виконується у вільний від занять час, здебільшого поза аудиторією або у методичному кабінеті-бібліотеці кафедри. Вона включає підготовку до лекцій, практичних занять, індивідуальних завдань з дисципліни. До останніх належать: написання есе, підготовка рефератів, вирішення проблемних завдань. Викладачі кафедри проводять консультування студентів відповідно до затвердженого графіка. Зміст індивідуальних завдань сформовано таким чином, щоб сприяти формуванню світогляду студентів-фармацевтів, зростанню їх комунікативної компетенції.

Індивідуальна самостійна робота виконується відповідно до визначених завдань та сприяє поглибленому вивченню теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використовувати знання для вирішення практичних завдань. Дана форма самостійної роботи представлена написанням рефератів та есе на основі опрацювання першоджерел.

Теми самостійної роботи змістових модулів 1 «Історичний розвиток предмету філософії» і 2 «Теоретичні та практичні проблеми філософії»

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Філософія і світогляд. Філософія і наука.	8
2.	Філософія Давнього світу Історичний розвиток філософії: Античність, Середні Віки та Відродження	12
3.	Філософія Модерну та сучасна західна філософія	10
6.	Українська філософія	8
7.	Онтологія: філософське вчення про буття	8
8.	Філософія свідомості. Філософська антропологія	8
9.	Гносеологія: проблема пізнання та істини. Феномен науки.	8
10.	Соціальна філософія та філософія культури. Філософія історії.	7
	Разом	69

Теми самостійної роботи Змістового модуля 3 «Біоетика»

№ з.п.	ТЕМА	Кількість годин
1.	Статус ембріона як особистості людини	6
2.	Право людини на життя з моменту запліднення до природної смерті	6
3.	Біоетична концепція демографії	6
4.	Проблеми біомедичних маніпуляцій та генної інженерії	6
	Разом	24

9. Індивідуальні завдання. Основною формою індивідуальної роботи є написання студентом *контрольної роботи*, яка є комплексною за своєю структурою і складається із завдань різних типів.

Пояснювальна записка до контрольної роботи.

1. Теоретичні питання 1 рівня. Передбачають загальну характеристику філософської проблеми, основних історикофілософських підходів до її вирішення, або ж філософських напрямків та течій, поглядів окремих мислителів. Обсяг відповіді 0.5-1 сторінка.

2. Теоретичні питання 2 рівня. Основна мета питань цього рівня – розвиток мислення студентів і поглиблення розуміння розвитку філософської думки, змісту основних філософських концепцій. Відтак, на відміну від питань 1 рівня, основний акцент ставиться на розкритті сутності проблем, внутрішніх взаємозв'язків філософських підходів, їх зіставлення і порівняння. Обсяг відповіді – 0.4-0.5 сторінки.

Студентам слід звернути увагу, що питання цього рівня вимагають розкриття певної філософської проблеми чи її аспекту, тому основний акцент слід робити на прямій відповіді, а не на її контексті. Іншими словами, слід лаконічно і ясно відповідати на питання, а не писати щось, що стосується теми.

3. Філософське есе - невеликий за обсягом (не більше 4 сторінок) і самостійний за змістом письмовий твір, в якому у вільній стильовій формі (а не систематично - науковій) викладається обґрунтована позиція автора стосовно певної філософської проблеми.

Особливо зазначаємо, що есе є *авторською* роботою студента, тому текст має бути не компіляцією опрацьованого матеріалу, а цілісною роботою автора, де, опираючись на існуючі у філософській традиції погляди, студент викладає *власну* позицію стосовно обраної теми, належно її аргументуючи.

Вимоги до написання філософського есе

- виокремлення в структурі тексту короткого вступу, змістовної основної частини і обґрунтованих висновків;
- чіткість формулювання суті проблеми;
- поєднання глибини і всебічності розгляду проблеми з доступністю презентації власної позиції;
- логічність і послідовність викладу власної позиції;
- самостійність мислення і оригінальність викладу матеріалу;
- використання набутих філософських знань, оперування філософською термінологією;
- опертя на існуючі філософські підходи у процесі розкриття проблеми як для аргументації власної позиції, так і обґрунтованої критики протилежних позицій;
- відсутність т.зв. «безлапкового» цитування філософських першоджерел та інших наукових чи популярних робіт, тобто плагіату.

Критерії оцінювання

Есе оцінюється в 8-10 балів, якщо:

1. Автором чітко поставлена проблема і представлена власна точка зору (позиція, ставлення) стосовно її вирішення;
2. Проблема розкрита на високому теоретичному рівні, простежені системні зв'язки предмету дослідження, подані обґрунтування заявлених характеристик з коректним використанням філософських та спеціальних термінів, що мають відношення до теми есе;
3. Надана аргументація власної думки з опорою на історико-філософську традицію в контексті проблематики есе;
4. Есе містить відповіді на всі питання заявленого плану або за відсутності плану повно розкриває заявлену тему.

Есе оцінюється в 6-8 балів, якщо:

1. Представлена власна точка зору (позиція, ставлення) стосовно вирішення проблеми;
2. Тема розкрита з конкретним використанням історико-філософських та спеціальних понять у контексті відповіді (теоретичні зв'язки та обґрунтування явно не простежуються);
3. Надана аргументація власної думки з опорою на факти розвитку філософських уявлень з проблематики есе;
4. Есе не містить відповіді на одне з питань плану есе або заявлена тема розкрита не в повній мірі, зокрема не проаналізовані деякі суттєві характеристики предмету розгляду.

Есе оцінюється в 4-6 балів, якщо:

1. Представлена власна точка зору (позиція, ставлення) при розкритті проблеми;
2. Проблема розкрита при формальному використанні історико-філософських та спеціальних термінів;
3. Дана аргументація своєї думки з опорою на факти розвитку філософських уявлень з проблематики есе без теоретичного обґрунтування;

4. Есе не містить відповіді на два питання плану есе або заявлена тема розкрита не до кінця, а саме: опущена значна частина суттєвих характеристик явища, тобто розкриті лише деякі суттєві характеристики предмету дослідження.

Есе оцінюється в 2-4 бали, якщо:

1. Представлена власна точка зору (позиція, ставлення) при розкритті проблеми;
2. Проблема розкрита на буденному (а не теоретичному) рівні;
3. Аргументація власної думки слабо пов'язана з розкриттям проблеми;
4. Опущений аналіз суттєвих характеристик явища, тобто розкриті лише несуттєві характеристики предмету дослідження.

Есе оцінюється в 0-2 бали, якщо:

1. Есе має реферативний характер без історико-філософського аналізу;
 2. Містить історичне оповідання про філософів чи філософські системи;
 3. Есе є плагіатом, тобто коли автор скористається нечесним шляхом представлення чужих думок власними.
- Текст контрольної роботи має бути виконаний у текстовому редакторі, розмір шрифту 12, міжрядковий інтервал 1.15, шрифт (рекомендовано) Calibri, Arial.*

10. Завдання для самостійної роботи забезпечують поглиблене вивчення студентами тем семінарських занять. До кожної теми пропонуються такі додаткові питання для самостійного опрацювання:

1. Предмет філософії в контексті історії філософії.
2. Міфологія та міфотворчість у сучасному світі.
3. Філософія і медицина.
4. Східна медична парадигма. Філософія йоги.
5. Концепція людини та медична практика крізь призму давньокитайської філософії.
6. Правило «золотої середини», золоте правило моральності та поняття обов'язку у філософії Давнього світу.
7. Концепція Аврелія Августина про Град Божий та Град Земний.
8. Порівняння середньовічного та ренесансного гуманізму.
9. Реформація. Вплив протестантської етики на розвиток капіталізму крізь призму концепції М. Вебера.
10. Проблема субстанції у філософії Б. Спінози та Г. Ляйбніца.
11. Вплив матеріалізму Просвітництва на формування західної медичної парадигми. Поняття «людина-машина» у філософії Ж. де Ла Метрі.
12. Філософія Романтизму та проблема національної ідентичності.
13. Антропологізм філософії Л. Фойєрбаха.
14. Неотомізм Ж. Марітена.
15. Персоналізм у філософії ХХ ст.
16. Філософія структуралізму.
17. Герменевтика.
18. Реформаційні ідеї в Україні. Філософсько-релігійні погляди І. Вишенського.
19. Острозький культурно-освітній осередок.
20. Філософські погляди представників Кирило-Мефодіївського братства.
21. Концепція руху у філософії Арістотеля.
22. Синергетика – теорія самоорганізації.
23. Свідомість та мова.
24. Проблема штучного інтелекту.
25. Тілесність людини і культура.
26. Цілі існування людини в концепції А. Печчеї.
27. Інтуїція в науковому пізнанні. Інтуїція в медичній практиці.
28. Пізнання і творчість. Концепції творчості в історії філософії.
29. Соціокультурна детермінованість процесу пізнання.
30. Наука як соціальний інститут. Етос науки.
31. Становлення ідеї громадянського суспільства в історії філософії.
32. Типи субкультур.
33. Проблема рушійних сил історії.
34. Філософія історії Г. Гегеля.

11. Методи навчання У процесі викладання дисципліни застосовуються різні методи навчання: усне обговорення питань теми із залученням більшої частини студентів групи; бліц-опитування; дискусії з проблемних ситуацій; реферативні виступи; тестування студентів в письмовій формі; виконання письмових завдань тощо.

12. Методи контролю Види контролю: поточний і підсумковий. Форма підсумкового контролю відповідно до навчального плану — залік. Поточний контроль здійснюється під час проведення навчальних занять і має на меті перевірку засвоєння навчального матеріалу. Форми проведення поточного контролю під час навчальних занять за 4-ри бальною (національною) шкалою: усне опитування, письмові завдання, тести, реферати, есе тощо. Студент має отримати оцінку з кожної теми для подальшої конвертації оцінок у бали за багатобальною (200-бальною) шкалою.

13. Форма підсумкового контролю успішності навчання Формою підсумкового контролю успішності навчання з дисципліни “Філософія та біоетика” є семестровий залік. Ця форма підсумкового контролю полягає в оцінці засвоєння студентом навчального матеріалу виключно на підставі виконаних ним вищевказаних видів робіт на семінарських заняттях. Семестровий залік з “Філософії та біоетики” проводиться після закінчення її вивчення, до початку екзаменаційної сесії.

14. Схема нарахування та розподіл балів, які отримують студенти

Максимальна кількість балів, яку може набрати студент за поточну навчальну діяльність при вивченні дисципліни, становить 200 балів.

Мінімальна кількість балів, яку повинен набрати студент за поточну навчальну діяльність для зарахування дисципліни, становить 120 балів.

Розрахунок кількості балів проводиться на підставі отриманих студентом оцінок за 4-ри бальною (національною) шкалою під час вивчення дисципліни, шляхом обчислення середнього арифметичного (СА), округленого до двох знаків після коми. Отримана величина конвертується у бали за багатобальною шкалою таким чином:

$$x = \frac{CA \times 200}{5}$$

Для зручності наведено таблицю перерахунку за 200-бальною шкалою:

Перерахунок середньої оцінки за поточну діяльність у багатобальну шкалу для дисциплін, що завершуються заліком

4-бальна шкала	200-бальна шкала
5	200
4.97	199
4.95	198
4.92	197
4.9	196
4.87	195
4.85	194
4.82	193
4.8	192
4.77	191
4.75	190
4.72	189
4.7	188
4.67	187
4.65	186

4.62	185
4.6	184
4.57	183
4.52	181
4.5	180
4.47	179
4-бальна шкала	200-бальна шкала
4.45	178
4.42	177
4.4	176
4.37	175
4.35	174
4.32	173
4.3	172
4.27	171
4.24	170

4.22	169
4.19	168
4.17	167
4.14	166
4.12	165
4.09	164
4.07	163
4.04	162
4.02	161
3.99	160
3.97	159
3.94	158
4-бальна шкала	200-бальна шкала
3.92	157
3.89	156
3.87	155

3.84	154
3.82	153
3.79	152
3.77	151
3.74	150
3.72	149
3.7	148
3.67	147
3.65	146
3.62	145
3.57	143
3.55	142
3.52	141
3.5	140
3.47	139
3.45	138
3.42	137
3.4	136

4- бальна шкала	200- бальна шкала
3.37	135
3.35	134
3.32	133

3.3	132
3.27	131
3.25	130
3.22	129
3.2	128

3.17	127
3.15	126
3.12	125
3.1	124
3.07	123

3.02	121
3	120
Менше 3	Недостатньо

15. Методичне забезпечення Для успішного оволодіння знаннями з дисципліни “Філософія і ” студентам пропонуються тематичні плани лекцій, практичних занять, самостійної роботи, індивідуальні завдання, методичні рекомендації по вивченню тем семінарських занять, питання тестового контролю тощо. На кафедрі є методичний кабінет-бібліотека, де студенти мають змогу збирати матеріал і отримувати консультації для виконання своїх завдань, в тому числі — самостійної роботи.

16. Рекомендована література

Основна (базова)

для змістових модулів 1 «Історичний розвиток предмету філософії» і 2 «Теоретичні та практичні проблеми філософії»:

1. Андрущенко В.П. Вступ до філософії. Навч. посіб. – К., 2005.
2. Берко П., Держко І. Філософські проблеми медицини. – Львів, 2011.
3. Воронкова В.Г. Філософія: Навчальний посібник. – К. 2004.
4. Волинка Г.І. Історія філософії. Підручник. – К., 2006.
5. Кизыма В.В. Социум и бытие. – К., 2007.
6. Кредитно-модульний курс з філософії: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство. Навч. посіб. за ред. Проф. Є.А. Подольської. – К., 2006.
7. Нікітін Л.Н. Вступ до філософії. Навч. посіб. – К., 2008.
8. Петрушенко В.Л. Філософія. Короткий навчальний словник: терміни і поняття. – Львів, 2008.
9. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. – Л. 2010.
10. Причепій Є.М. Філософія. Посібник. – Київ. 2001.
11. Сініцина А., Татарин Я. Філософія: науково-практичні орієнтири. – Івано-Франківськ, 2009.
12. Філософія. Підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. / За ред. М.І. Горлача, В.Г. Кременя. – Харків, 2001.
13. Філософія // Підручник / За ред. М.І. Горлача, Є.М. Мануйлова. – Х., 2001.
14. Філософія. /Навч. посібник / За ред. І.Ф. Надольного. - К., 1997-2004.
15. Філософія. // Підр. для медич. вузів // За ред. М.В. Попова, О.О. Закордонця. – К.-Х., 2005.
16. Філософія: Підручник / Бичка І.В., Бойченко І.В., Табачковський В.Г. та ін.. – 2-ге вид., стереотип. – К., 2002.
17. Щерба С.П. Філософія: Навчальний посібник. – К., 2007.
18. Ящук Т.І. Філософія історії. Курс лекцій. Навч. посіб. – К., 2004.

Допоміжна

для змістових модулів 1 «Історичний розвиток предмету філософії» і 2 «Теоретичні та практичні проблеми філософії»:

1. Августин Аврелій. Сповідь. – К., 1997.
2. Аристотель. Етика. – М., 2004.
3. Онтологія сучасної аналітичної філософії, або жук залишає коробку / за наук. ред. А.С. Синиці. – Львів, 2014.
4. Дахній А. Нариси історії західної філософії XIX-XX ст.: навч. посібник. – Львів, 2015.
5. Кондзьолка В. Нариси історії античної філософії. – Львів, 1993.
6. Ортега-и-Гассет Х. Восстание мас. – м., 1991.
7. Паскаль Б. Мысли. – М., 1995.
8. Пашук А. Нариси з історії філософії середніх віків: підручник. – К., 2007.
9. Пашук А. Філософський світогляд Івана Франка. – Львів, 2007.
10. Платон. Діалоги. – К., 1999.
11. Поппер К. Открытое общество и его враги. – М., 1992.
12. Сенека. Моральні листи до Луцилія. – К., 2005.
13. Сковорода Г. Твори в двох томах. Том 1. – К., 2005

14. Хайдеггер М. Бытие и время. – Харьков, 2003.
15. Ясперс К. Смысл и назначение истории. М., 1991.

для змістового модуля 3 «Біоетика»:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. — К.: Велес, 2005. — 48 с. — (Серія видань “Офіційний документ”).
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25–26. — ст. 131.
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III // Відомості Верховної Ради України — 2002. — № 21-22. — ст.135.
4. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради. — 2003. — № 40–44. — ст. 356.
5. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження споживання продажу пива та слабоалкогольних напоїв” від 21.01.2010 № 1824-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 11. — ст. 111.
6. Закон України “Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів” від 31.05.2007 № 1103-V // Відомості Верховної Ради України. — 2007. — № 35. — ст. 484.
7. Закон України “Про заборону репродуктивного клонування людини” від 14.12.2004 № 2231-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 5. — ст. 111.
8. Закон України “Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту та соціальний захист населення” від 23.12.2010 № 2861-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 30. — ст. 274.
9. Закон України “Про затвердження Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки” від 19.02.2009 № 1026 VI // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 17. — ст. 157.
10. Закон України “Про захист населення від інфекційних хвороб” від 06.04.2000 № 1645-III // Відомості Верховної Ради України. — № 29. — ст. 228.
11. Закон України “Про захист тварин від жорстокого поводження” від 21.02.2006 № 3447-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 27. — ст. 230.
12. Закон України “Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними” від 08.09.2011 р. № 3712-VI // Відомості Верховної Ради України — 2012. — № 15. — ст. 99.
13. Закон України “Про лікарські засоби” від 04.04.1996 № 123/96 // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 22. — ст. 87.
14. Закон України “Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини” від 16.07.1999 № 1007-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 41. — ст. 377.
15. Бюлетень законодавства і юридичної практики України. — 2000. — № 7: Законодавство України про охорону здоров'я. — 528 с.
16. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 31.12.1992 р. — № 23. — 1992.
17. Державна програма “Репродуктивне здоров'я нації на 2006–2015 рр.”, схвалена Постановою Кабінету Міністрів України № 244 від 27.04.2006 р.
18. Довгострокова програма поліпшення становища жінок, сім'ї, охорони материнства і дитинства, схвалена Постановою Кабінету Міністрів України № 431 від 28.07.1992 р.
19. Національна програма планування сім'ї 1995–2000 рр., схвалена Постановою Кабінету Міністрів України № 736 від 13.09.1995 р.
20. Національна програма “Репродуктивне здоров'я 2001–2005 рр.”, схвалена Постановою Кабінету Міністрів України № 203 від 26.03.2001 р.
21. Про порядок штучного переривання вагітності: Постанова Кабінету Міністрів № 992 від 16.03.2000 р.
22. Наказ Міністерства охорони здоров'я України: “Про затвердження умов і порядку застосування штучного запліднення та імплантації ембріона (ембріонів) і методів їх проведення” № 24 від 04.02.1997 р.
23. Наказ Міністерства охорони здоров'я України: Інструкція щодо констатації смерті людини на підставі смерті мозку № 226 від 25.09.2000 р.
24. Наказ Міністерства охорони здоров'я України: “Про затвердження Інструкції до лікарських засобів та експертизи матеріалів клінічних випробувань і типового положення про комісію з питань етики” № 281 від 01.11.2000 р.

25. Наказ Міністерства охорони здоров'я України: "Про затвердження Порядку проведення клінічних випробувань лікарських засобів та експертизи матеріалів клінічних випробувань і Типового положення про комісію з питань етики" № 66 від 13.02.2006 р.
26. Наказ Міністерства охорони здоров'я України: Інструкція про порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій № 771 від 23.12.2008 р.
27. Антологія біоетики / за ред. Ю. І. Кундієва. — Львів: БаК, 2003. — 592 с.
28. Биомедицинская этика / под. ред. В. И. Покровского. — М.: Медицина, 1997. — 224 с.
29. Біоетика в системі охорони здоров'я і медичної освіти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 26–27 березня 2009 р. — Львів: ЛНМУ імені Данила Галицького, 2009. — 630 с.
30. Бойко І. Біоетика (скрипти для студентів) / І. Бойко. — Львів: УКУ, 2008. — 180 с.
31. Вековшинина С. В. Биоэтика: начала и основания (философско-методологический анализ) / С. В. Вековшинина, В. Л. Кулиниченко. — К.: Сфера, 2002. — 152 с.
32. Вітенко І. С. Психологічні основи лікувально-профілактичної допомоги та підготовки лікаря загальної практики сімейного лікаря / І. С. Вітенко. — Харків: Золоті сторінки, 2002. — 288 с.
33. Власов В. В. Основы современной биоэтики / В. В. Власов. — Саратов: Изд-во Саратовского мед. ун-та, 1998. — 90 с.
34. Волосовець О. П. Завдання з біоетики та медичної деонтології для педіатрів / О. П. Волосовець, С. П. Кривопустов, Н. В. Нагорна. — Донецьк: Донбас, 2004. — 84 с.
35. Грандо А. А. Врачебная этика: пособие / А. А. Грандо, С. А. Грандо. — К.: Триумф, 1994. — 256 с.
36. Грандо А. А. Врачебная этика и медицинская деонтология / А. А. Грандо. — Киев, 1982. — 168 с.
37. Етичний кодекс лікаря: довідник / за ред. І. Д. Герича. — Л.: Галицька видавнича спілка, 2008. — 21 с.
38. Етичні комітети. Становлення, структура, функції / за ред. В. Л. Кулініченка, С. В. Вековшиніної. — К.: Видавець Карпенко В. М., 2002. — 160 с.
39. Етичні комітети: сьогодні та майбутнє / за ред. С. В. Вековшиніної, В. Л. Кулініченка. — К.: Сфера, 2004. — 136 с.
40. Запорожан В. М. Біоетика / В. М. Запорожан, М. Л. Аряєв. — К.: Здоров'я, 2005. — 288 с.
41. Запорожан В. М. Біоетика та біобезпека : нац. підруч. для студ. вищ. мед. навч. закл. IV рівня акредитації / В. М. Запорожан, М. Л. Аряєв. - К. : Здоров'я, 2013. - 455 с.
42. Згречча Е. Біоетика: підручник / Е. Згречча, А. Дж. Спаньйола, М. Л. П'єстро та інші.; пер. з італ. В. Й. Шовкун. — Львів: Видавництво ЛОБФ "Медицина і право", 2007. — 672 с.
43. Иванюшкин А. Я. Введение в биоэтику: учеб. пособие / А. Я. Иванюшкин, В. Н. Игнатьев, Р. В. Коротких и др. — М.: Прогресс-Традиция, 1998. — 381 с.
44. Кодекс медичинської деонтології. — К.: Дух і література; Сфера, 1998. — 164 с.
45. Львівський державний медичний інститут: зб. пр. / за ред. М. Павловського, І. Даценко, Л. Петрух. — Львів: Словник, 1994. — 328 с.
46. Масний З. П. Проблеми деонтології в сучасній медицині / З. П. Масний. — [2-е вид.]. — Львів: Піраміда, 2010. — 74 с.
47. Москаленко В. Ф. Біоетика: філософсько-методологічні та соціально-медичні проблеми / В. Ф. Москаленко, М. В. Попов. — Вінниця: Нова книга, 2005. — 218 с.
48. Основи діяльності етичних комісій: посібник для організації роботи етичних комісій медичних закладів / за ред. В. М. Корнацького, Т. В. Талаєвої, О. І. Прокопишин та ін. — К.: ПП "Лино", 2007. — 92 с.
49. Поттер В. Р. Биоэтика: мост в будущее / В. Р. Поттер; пер. с англ. Т. Г. Будковской; под ред. С. В. Вековшининой, В. Л. Кулиниченко. — К.: Видавець Вадим Карпенко, 2001. — 216 с.
50. Права пацієнта — права людини в системі охорони здоров'я та медицини: збірка міжнар. документів / Упор. В. В. Глухівський — К.: Сфера, 2004. — 216 с.
51. Принципы медицинской этики и аннотации к их применению в психиатрии // Вісник Асоціації психіатрів України. — 1994. — № 1. — С. 17–24.
52. Святе Письмо Старого та Нового Заповіту (повний переклад, здійснений за єврейськими, арамейськими та грецькими текстами) / о. І. Хоменко. — Львів: Місіонер, 2008. — 1460 с.
53. Сгречча Э. Биоэтика: учебник / Э. Сгречча, В. Тамбоне. — М.: Библейско-богосл. ин-т святого Апостола Андрея, 2002. — 413 с.
54. Сидоренко Л. І. Сучасна екологія. Наукові, етичні та філософські ракурси: навч. посібник / Л. І. Сидоренко. — К.: Парапан, 2002. — 152 с.
55. Силуянова И. В. Биоэтика в России: ценности и законы / И. В. Силуянова — М.: «Грантъ», 2001. — 192 с.
56. Силуянова И. В. Этика врачевания. Современная медицина и Православие / И. В. Силуянова. — М.: Московское Подворье Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 2001. — 320 с.

57. Силуянова И. В. Физика и метафизика смерти / И. В. Силуянова // Этика врачевания. Современная медицина и Православие. — М.: Изд-во Московского Подворья Свято-Троицкой Сергиевой лавры, 2001. — С. 32–41.
58. Силуянова И. В. Человек и болезнь / И. В. Силуянова. — М.: Изд-во Сретенского монастыря, 2001. — 208 с.
59. Соціальна медицина та організація охорони здоров'я / за заг. ред. Ю. В. Вороненка, В. Ф. Москаленка. — Тернопіль: Укрмедкнига, 2000. — 680 с.
60. Судо Ж. Аборт / Ж. Судо // Семья и биоэтика: матер. междунар. симпозиума, 20–23 мая 1998 года. — Спб.: Изд-во Март. — 1998. — С. 79–92.
61. Терешкевич Г. Т. Биоэтика в системі охорони здоров'я і медичної освіти: навч. посібник / Г. Т. Терешкевич. — Львів: Світ, 2008. — 344 с.
62. Терешкевич Г.Т. Основы биоэтики та біобезпеки: підручник / Галина Терешкевич (с. Діогена). — Тернопіль : ТДМУ, 2014. — 400 с.
63. Тихоненко В. А. Основы профессиональной этики в психиатрии (принципы, нормы, механизмы) / В. А. Тихоненко, Т. А. Покуленко // Социальн. и клин. психиатрия. — М., 1992. — Т. 2, вып. 4. — С. 74–86.
64. Тищенко П. Д. Этические правила взаимоотношений медицинских работников и пациентов / П. Д. Тищенко // Биоэтика: принципы, правила, проблемы. — М.: Эдиториал УРСС, 1998. — С. 56–63.
65. Требование биоэтики: медицина между надеждой и опасениями / под ред. Ф. Бриссе-Виньо. — К.: Сфера, 1999. — 248 с.
66. Хартія працівників охорони здоров'я / Папська Рада до справ душпастирства в охороні здоров'я. — Львів: Медицина і право, 2010. — 111 с.
67. Чешко В. Ф. Наука, этика, политика: социо-культурные аспекты современной генетики / В. Ф. Чешко, В. Л. Кулиниченко — К.: Парапан, 2004. — 228 с.
68. European convention for the protection of vertebrate animals used for experimental and other scientific purposes, 18 march 1986 // Council of Europe. — Strasbourg. — 1986. — 53 p.
69. Potter V. R. Bioethics: bridge to the future / V. R. Potter. — Englewood cliffs (New Jersey): Prentice Hall, 1971. — 205 p.
70. Sgreccia E. La bioetica personalista / E. Sgreccia // Le radici della bioetica. — Milano: Vita e Pensiero, 1998. — V. 1. — P. 85–110.
71. Sgreccia E. Le radici della bioetica: atti del Congresso Internazionale Roma, 15–17 febbraio 1996 / E. Sgreccia, D. Sacchini, G. Miranda, V. Mele. — Milano: Vita e Pensiero, 1998. — 816 p.
72. Sgreccia E. Manuale di bioetica / E. Sgreccia. — Milano: Vita e Pensiero, 2007. — V. 1. — 997 p.
73. Sgreccia E. Manuale di bioetica / E. Sgreccia. — Milano: Vita e Pensiero, 2007. — V. 2. — 790 p.

17. Інформаційні ресурси

1. <http://www.gumer.info/>
2. <http://krotov.info/>
3. <http://platona.net/>
4. <http://pidruchniki.com/>

18. Перелік контрольних питань:

для змістових модулів 1 «Історичний розвиток предмету філософії» і 2 «Теоретичні та практичні проблеми філософії»:

1. Філософія і світогляд. Історичні типи світогляду.
2. Об'єкт, предмет, структура філософського знання. Функції філософії.
3. Філософія та наука.
4. Філософські та наукові методи. Класифікація та характеристика.
5. Східна та Західна філософські парадигми.
6. Філософія Давнього Китаю (Даосизм і Конфуціанство).
7. Філософія Давньої Індії.
8. Досократівський період античної грецької філософії.
9. Антропологічний поворот в античній філософії: софісти та Сократ.
10. Філософія Платона (онтологічні, гносеологічні та етико-політичні ідеї).
11. Філософія Арістотеля (онтологічні, гносеологічні та етико-політичні ідеї).
12. Соціокультурні зміни та світоглядні особливості Еллінізму.
13. Етична проблематика Епікуреїзму та Стоїцизму.

14. Світоглядні принципи Біблії та особливості середньовічної філософії.
15. Апологетика. Два підходи до античної спадщини (Тертуліан, Оріген).
16. Патристика. Філософія Аврелія Августина.
17. Проблема віри і розуму в середньовічній філософії.
18. Схоластика. Проблема універсалій.
19. Раціональні докази існування Бога. Філософія Томи Аквінського.
20. Особливості філософії Відродження. Специфіка антропоцентричного гуманізму.
21. Гуманістичні ідеї Франческо Петрарки та Еразма Роттердамського. "Філософія Христа".
22. Пантеїзм Миколи Кузанського та Джордано Бруно.
23. Нове природознавство. Геліоцентризм.
24. Поява утопії як наслідок світоглядних трансформацій Ренесансу. Томас Мор і Томазо Кампанелла.
25. Реформація.
26. Особливості філософії Нового часу.
27. Емпіризм Френсіса Бекона.
28. Раціоналізм. Філософія Рене Декарта.
29. Сенсуалізм Джона Локка. Критика у філософії Джорджа Берклі.
30. Теорія суспільного договору: інтерпретація Томаса Гобса та Джона Локка.
31. Основні засади філософії Просвітництва.
32. Ідеї французьких просвітників (Вольтер, Дідро, Ламетрі, Руссо).
33. Філософія Романтизму.
34. «Коперніканський поворот» у філософії Іммануїла Канта.
35. Діалектичний метод та "Феноменологія Духу" Гегеля.
36. Особливості некласичної філософії (XIX - XX ст).
37. Позитивізм: основні принципи та періоди.
38. Марксизм.
39. Філософія Артура Шопенгауера.
40. Філософія Фрідріха Ніцше.
41. Екзистенціалізм. Праця Ж.П. Сартра "Екзистенціалізм - це гуманізм".
42. Феноменологія Едмунда Гуссерля.
43. Особливості міфологічного світогляду та національної ментальності українців.
44. Специфіка української філософії. Огляд проблематики основних етапів української філософії.
45. Філософія Григорія Сковороди.
46. Проблема національної мови та ментальності у філософії Олександра Потебні.
47. Філософські погляди Івана Франка.
48. Вчення про ноосферу Володимира Вернадського.
49. Основні категорії онтології: буття, субстанція, небуття, становлення. Форми буття.
50. Онтологія та метафізика.
51. Порівняння класичної та некласичної онтологічних парадигм.
52. Класична онтологічна парадигма: ідеалізм та матеріалізм; монізм, дуалізм, плюралізм.
53. Критична онтологія Н. Гартмана.
54. Фундаментальна онтологія М. Гайдегера.
55. Матерія. Форми матерії. Концепції матерії в історичному розвитку філософії.
56. Рух: форми, моделі руху, розвиток.
57. Простір та час: натуралістичні та культурологічні концепції.
58. Структура свідомості. Свідомість і мова. Самосвідомість.
59. Проблема природи свідомості: фізикалізм та дуалізм.
60. Несвідоме та підсвідоме у психоаналізі З. Фрейда (Воно, Я, над-Я, сублимація).
61. Колективне несвідоме в концепції К. Юнга. Поняття архетипів.
62. Проблема свідомості крізь призму феноменології.
63. Сутність людини. Індивід - особа - особистість.
64. Концепції походження людини.
65. Антропологічна концепція Е. Касіррера.
66. Антропологія М. Шеллера.
67. Антропологічні концепції А. Гелена та Г. Плеснера.
68. Рівні та форми пізнання (чуттєвий та раціональний рівні).
69. Типи знання.
70. Класична та некласична концепції співвідношення об'єкта і суб'єкта пізнання.

71. Проблема істини. Типи істини.
72. Проблема пізнаваності світу: гносеологічний оптимізм, скептицизм та агностицизм.
73. Кореспондентна теорія істини.
74. Прагматична теорія істини.
75. Гносеологія та епістемологія.
76. Рівні наукового пізнання та форми наукового знання.
77. Специфіка методологічних підходів природничих та гуманітарних наук (номотетичного та ідіографічного).
78. Історичні типи наукової раціональності: класична, некласична та постнекласична наука.
79. Епістемологічний еволюціонізм Тулміна.
80. Епістемологічний анархізм Фойєрабенда.
81. Теорія наукових революцій Куна.
82. Тейяр де Шарден "Феномен людини".
83. Суспільство, соціальний інститут. Концепції суспільства.
84. "Бунт мас" Хосе Ортеги-і-Гассета.
85. Культура: сутність і типологія. Основні концепції культури.
86. Поняття цивілізації. Підходи О. Шперглера, Е. Тофлера, І. Мірчука.
87. Історицизм та його критика у філософії К. Поппера.
88. Концепція "Осьового часу" Карла Ясперса.

Для змістового модуля 3 «Біоетика»:

1. Вказати основні моральні засади формування майбутніх працівників охорони здоров'я.
2. Довести, що зростання ролі біоетики сприяє розвитку медицини й охорони здоров'я в Україні.
3. Вказати основні етапи і шляхи становлення біоетики, починаючи від медичної етики.
4. Проаналізувати деякі з фундаментальних засад біоетики, які містить Клятва Гіппократа.
5. Висвітлити проблеми, які розкриває біоетика, в порівнянні з класичною медичною етикою.
6. Дати визначення біоетики за Р. Поттером.
7. Охарактеризувати за Р. Поттером нові проблеми і завдання біоетики, поставлені новітньою добою перед сучасною наукою.
8. Вказати, як формулює біоетика свої завдання стосовно сучасних проблем у біомедицині?
9. Назвати вченого, який увів в академічні науки термін "біоетика" і сформулював основні завдання перед цією новою наукою.
10. Пояснити, як відрізнялось тлумачення терміну "біоетика" засновниками цієї науки.
11. В. Т. Райх запропонував таке визначення біоетики: "Біоетика – це систематичне вивчення людської поведінки стосовно життя та здоров'я, що досліджуються у світлі моральних цінностей та засад". Проаналізувати такі терміни: "систематичне вивчення", "людська поведінка", "життя і здоров'я", "моральні цінності та засади".
12. Пояснити, чим відрізняється деонтологія від біоетики.
13. Розкрити відмінність деонтології від доказової медицини.
14. Назвати основні проблеми клінічної біоетики, пов'язані з лікувальною і реабілітаційною діяльністю.
15. Подати визначення поняття "біоправо" і сформулювати його специфічні завдання.
16. Назвати моральні критерії, які потрібно враховувати, оцінюючи результати економічної діяльності закладів охорони здоров'я.
17. Пояснити, чи завжди людина у випадку етичного вибору може діяти згідно зі своєю свободою і коли свобода волі особи переходить у свавілля.
18. Вказати, як впливає на усвідомлення загальнолюдських цінностей приналежність індивіда до певної культури.
19. Пояснити, що вкладається в поняття "людська совість", яка має діяти згідно із засадами персоналістичної біоетики.
20. Вказати, чи виправдані неморальні методи та дії досягненням позитивної мети.
21. Пояснити відмінність між суб'єктивним і раціональним вибором особи. Вказати, який із них правильний і чому.
22. Вказати, чи в екстремальній ситуації потрібно діяти, спираючись на ієрархію класичних засад моралі й етики, чи на такі, що видаються найбільш адекватними в даному випадку.
23. Чи вважається твердження більшості підставою етичної засади, згідно з якою треба діяти.
24. Розкрити відмінність між засадами північноамериканської та персоналістичної біоетики.
25. Пояснити, як біоетика розкриває цінність і недоторканість людського буття на противагу якості життя.

26. Обґрунтувати доцільність вивчення основ біоетики та біобезпеки як окремої дисципліни чи включення тем цього курсу до програм інших суміжних дисциплін.
27. Вказати на доцільність розкриття найважливіших морально-етичних проблем охорони здоров'я в Україні.
28. Вказати на морально-етичні проблеми, які потребують невідкладного розв'язання в обраній галузі охорони здоров'я.
29. Пояснити, чи може закон конфліктувати з етикою особи (навести приклади) і чи слід підкорятися такому закону.
30. Висвітлити роль комітетів з етики в оскарженні спірних питань працівниками системи охорони здоров'я.
31. Пояснити відмінність між етикою і правом.
32. Вказати, чи етика і право тісно пов'язані між собою поняття, чи, навпаки, чітко розмежовані.
33. Пояснити, як має поводитись людина перед недоскональними законами, розуміючи основні етичні засади охорони здоров'я.
34. Вказати, чи українське законодавство про охорону здоров'я дає підставу діяти згідно із власним сумлінням.
35. Навести приклад, у якому випадку працівники охорони здоров'я, згідно із власною совістю, можуть відмовитись виконувати розпорядження головного лікаря.
36. Пояснити, чи є абсолютною лікарська таємниця про інфікованого хворого перед безпосередньою і невідворотною загрозою зараження ВІЛ.
37. Розкрити етичні проблеми профілактики СНІДу, лікування, реабілітації та ресоціалізації хворих на СНІД.
38. Обґрунтувати важливість дотримання засади інформованої згоди пацієнта на участь в експерименті.
39. Пояснити значення термінів "дарування органів", "ідентичність людської особи", "концепція смерті", а також "використання плацебо", "клінічне дослідження", "ліки-сироти".
40. Розкрити етичні проблеми ксенотрансплантації.
41. Довести, що людське життя є цінністю не абсолютною, а найвищою фундаментальною, яку завжди слід поважати.
42. Охарактеризувати дії людини, яка жертвує власним життям заради інших.
43. Коротко охарактеризувати біоетичні уроки Нюрнберзького процесу з позиції персоналістичної біоетики.
44. Вказати, чи можна вважати аборт "терапевтичним" і кого в такому разі стосується цей термін – матері чи дитини.
45. Розкрити суть профілактики абортів.
46. Висвітлити поняття "непрямий аборт".
47. Вказати, які етичні проблеми виникають під час пренатальної генетичної діагностики.
48. Навести приклад, коли стерилізація може бути виправдана на підставі терапевтичної засади.
49. Назвати відмінності між стерилізацією з контрацептивною метою і терапевтичною стерилізацією.
50. Вказати, чи можна виконувати контрацептивну стерилізацію, керуючись засадою "меншого зла".
51. Подати трактування статевої з погляду персоналістичної біоетики.
52. Назвати критерій етичної дозволених допоміжних прокреативних технологій.
53. Вказати, чи відповідає гідності ембріона і гідності розмноження запліднення в пробірці за участю законного подружжя.
54. Вказати, чи при заплідненні в пробірці захищається життя усіх ембріонів при перенесенні ембріона в матку.
55. Вказати, чи етично допустимо визначати наперед стать ембріона у разі запобігання генетичній хворобі.
56. Назвати рівні та охарактеризувати можливості втручання генної інженерії в людський організм.
57. Вказати, у якому співвідношенні мають бути ризик при використанні біомедичних технологій і позитивні наслідки цього втручання.
58. Охарактеризувати різновиди евтаназії і дати їм оцінку з позиції персоналістичної біоетики.
59. Вказати, що є альтернативою евтаназії.
60. Пояснити, якою буде особиста поведінка у випадку вирішення медичними працівниками спірного питання, що стосується повідомлення пацієнтові правди про стан його здоров'я.
61. Вказати, який зв'язок між духовним рівнем людини і сприйняттям нею страждання і болю.